

Прийоми і методи огляду при розслідуванні кримінальних правопорушень в умовах воєнного стану

Антон Полянський

доктор юридичних наук, доцент, завідувач лабораторії, КНДІСЕ Мін'юсту України, м. Київ, Україна, ORCID: 0000-0003-1684-7567, e-mail: anton_polianskyi@ukr.net

Юрій Мазниченко

кандидат юридичних наук, доцент, провідний науковий співробітник, КНДІСЕ Мін'юсту України, м. Київ, Україна, ORCID: 0009-0002-9388-9090, e-mail: navskke@ukr.net

Розглянуто окремі методичні й тактичні рекомендації щодо вибору раціональних методів та засобів отримання доказової інформації під час огляду шляхом застосування інноваційних криміналістичних засобів та технологій.

Ключові слова: огляд; військовий стан; інноваційні прийоми, методи та засоби; нанотехнології.

Inspection Techniques and Methods in Investigation of Criminal Offences under Martial Law

Anton Polianskyi, Yuriy Maznychenko

The paper outlines some methodological and tactical recommendations on the choice of rational methods and means of obtaining evidentiary information during inspection through the use of innovative forensic tools and technologies.

Keywords: inspection; martial law; innovative techniques, methods and means; nano-technology.

Загальна методологія дослідження місця події під час огляду в разі розслідування кримінальних правопорушень в умовах воєнного стану ґрунтується на раціональному використанні методів, прийомів і засобів криміналістичної техніки з урахуванням заходів безпеки, спрямованих на максимальне убезпечення життя та здоров'я суб'єктів розслідування й подолання інших ризиків, неминучих за таких обставин.

Характерна для таких умов багатоваріантність у підходах до розв'язання нестандартних ситуацій під час проведення огляду, хоча і не знімає гостроти проблеми щодо отримання надійної та достовірної доказової інформації, проте стимулює криміналістів до нового бачення місця та ролі прийомів, методів і засобів дослідження обставин, механізмів, процесів або явищ, пов'язаних із подією кримінального правопорушення.

Звісно, головну увагу під час огляду слід звертати на пізнавальну складову, що містить сприйняття й оцінку слідів кримінального правопорушення, визначення їх причинових зв'язків із подією, формування інформаційної (евристичної) моделі події, механізму її здійснення, а інколи — перевірку можливості інсценування. Однак не слід нехтувати і такою важливою організаційною складовою проведення огляду, як урахування численних негативних чинників обстановки місця події. Це можуть бути, наприклад, висока інтенсивність обстрілів; наявність мінування окремих ділянок місцевості; імовірність раптового проникнення ворожих диверсійно-розвідувальних груп; підтоплення, спричинене руйнуванням гідроспоруд; забруднення токсичними речовинами тощо. Тому домінувальна роль у формуванні загального плану огляду, на

нашу думку, належить раціональному добиранню інноваційних методів і технічних засобів безпечного (бажано, дистанційного) отримання доказової інформації [1].

Добираючи конкретні прийоми, методи або технічні засоби, суб'єкти розслідування мають спочатку керуватися ступенем їх інформативності, з огляду на головний тактичний критерій — швидке та надійне отримання доказової інформації для розв'язання першочергових завдань кримінального провадження. Не менш важливими критеріями вибору методів і прийомів огляду є їх ефективність щодо криміналістичної значимості отриманої доказової інформації для визначення особи правопорушника і результативність в оперативному використанні її для розшуку за «гарячими» слідами. Результативним, на нашу думку, можна вважати огляд, під час якого виявлено та зафіксовано достатню кількість слідів і речових доказів, які підтверджують основні факти та обставини скоєння кримінального правопорушення, що дає змогу напрацювати відносно об'єктивну робочу слідчу (розшукову) версію на початковій стадії розслідування.

Якими б критеріями оцінювання обраних прийомів і методів використання технічних засобів ми не керувалися, прагнучи до максимального розв'язання завдань огляду, це завжди буде діалектично обумовлений компроміс між необхідністю та доцільністю їх застосування. Адже поява поміж техніко-криміналістичних засобів для забезпечення розслідування нових потужних інструментів (новітніх матеріалів; інноваційних аналітичних приладів; програм комп'ютерного моделювання (анімації) подій, процесів та явищ, пов'язаних із кримінальним правопорушенням; повітряних, наземних або надводних роботизованих платформ (комплексів) дистанційного знімання інформації; нанотехнологій (наприклад, наносенсори для виявлення мікрослідів біологічних або хімічних речовин) тощо) призводить до усвідомлення нових пізнавальних можливостей у досліджуваній предметній сфері [2].

Особливо актуальним для огляду в умовах військового стану є вибір методів, прийомів і правил роботи зі слідами-відображеннями та слідами-речовинами з малим ідентифікаційним періодом, вилучення яких завжди пов'язане з певним ризиком втрати їх інформативності через обмеженість доступу до місця події. Це стосується, перш за все, слідів, відображених на об'єктах із нестійкою слідосприймаючою поверхнею (наприклад, надмірно зволжених або замащених металевих поверхонь із лакофарбовим покриттям, як-от кузови автомобілів, корпуси бронетехніки тощо; укритих пилом або кіптявою після вибуху або пожежі будівельних конструкцій; частинах зброї та боеприпасів, уламків ракетного та артилерійського озброєння; фрагментів безпілотних літальних апаратів (далі — БПЛА); деталях військового обладнання тощо).

У таких випадках спеціаліст (технік-криміналіст) має застосувати прийоми їх безпечної візуалізації (наприклад, окурювання парами ціанакрилату слідів пальців рук утворює твердий мономер білого кольору з необмеженим терміном зберігання; використання спеціальних фіксувальних емульсій для вологих поверхонь зі слідами людини тощо.). Для захисту та консервування слідів і мікрооб'єктів можна використати герметичні пластикові конверти або вкрити їх полімерною плівкою з аерозольного розпилювача на об'єкті-слідоносії. Зручно реалізувати такі прийоми можна, використовуючи засоби криміналістичної техніки відомого виробника — компанії *Sirchie* (США).

Також це стосується слідів-речовин у місцях застосування вибухових пристроїв та речовин (залишки вибухівки, піротехнічних засобів, ракетного пального); руйнування технологічного обладнання об'єктів хімічної промисловості, металургії, енергетики, що зазнали техногенних катастроф (важкі метали та їхні сполуки, токсичні та агресивні речовини, паливно-мастильні матеріали тощо). Під час роботи зі слідами-речовинами (особливо з мікрооб'єктами, зокрема, з частками

вибухівки, порошу, наркотичних або отруйних речовин діаметром 5—50 мкм) використовують набори капілярних мікросондів, мікропіпетки та міні-пилососи зі змінними фільтрами-поглиначами згаданого виробника. Вилучені в такий спосіб мікрооб'єкти або фільтри разом із об'єктами запаковують у спеціальні безпилові герметичні контейнери для тривалого зберігання та подальшого експертного дослідження [3].

Такі прийоми та методи огляду не мають обмежуватися лише традиційно ustalеними науково-технічними засобами виявлення, фіксування та вилучення речових доказів. Зазвичай повноту та об'єктивність огляду забезпечують також спостережливість, уважність і терпіння учасників огляду, які повинні мати криміналістичні знання, розуміти механізм утворення слідів, уміти застосовувати інноваційні технології.

Єдиним застереженням щодо запропонованих тактичних підходів до застосування ефективних прийомів і засобів огляду є дотримання принципів методичності та послідовності проведення дослідницьких процедур. Методичність полягає у правильній організації та планомірності проведення огляду з урахуванням специфіки об'єктів, які перебувають у зоні бойових дій або «сірій» зоні, а послідовність — у забезпеченні суворого визначеного керівником слідчої дії (за погодженням із військовою адміністрацією та територіальною обороною) порядку дослідницьких дій (процедур).

Отже, зазначені тактичні та методичні передумови застосування методів і прийомів огляду під час розслідування кримінальних правопорушень в умовах воєнного стану доцільно, на нашу думку, застосувати до традиційних та інноваційних техніко-криміналістичних засобів:

- візуального фіксування матеріальної обстановки (обладнання для фото-, відеозйомки, аерокосмічного GPS-позиціонування, сферичного панорамування, лазерного 3D-сканування (зокрема, із БПЛА), LiDAR-зондування) [4];

- експрес-візуалізації та фіксації слідів-відображень та слідів-речовин (на основі фізико-хімічних методів і нанотехнологій);
- виявлення та попереднього оцінювання (дослідження) інформативної значущості слідів і речових доказів (портативні раманівські та ІЧ-експресаналізатори вибухових речовин, наркотичних засобів, токсичних речовин і металів на основі технології молекулярної спектроскопії);
- криміналістичної реконструкції місця події (спеціалізовані програмно-апаратні комплекси для комп'ютерного моделювання первинної слідової картини місця вибуху, пожежі, техногенної катастрофи тощо).

Отже, правильне проведення огляду, забезпеченого такою «розумною» технікою, у поєднанні з раціональними способами та методами її використання, є запорукою результативності розв'язання комплексу завдань як огляду, так і ефективності кримінального провадження загалом, навіть незважаючи на окремі гальмівні організаційні чинники в умовах воєнного стану. Не менш важливим для криміналістів є питання надійності прийому або методу через вплив суб'єктивних чинників (зокрема, на завершальній стадії огляду під час оцінювання суб'єктами огляду отриманих результатів). Метод або дослідницький прийом не можна вважати надійним, якщо він допускає неоднозначне трактування результатів, а також не дає можливості перевірки висновків альтернативними (додатково-контрольними) методами.

Перелік джерел посилання

1. Розробка посібника «Огляд у кримінальному провадженні»: звіт про НДР (остаточний) / кер. Ю. О. Мазниченко. Київ, 2023. 280 с. № ДР 0123U101301.
2. Мазниченко Ю. О., Колонюк В. П. Використання інноваційних інформаційних технологій для попереднього дослідження речових доказів у ході огляду

- місця події. *Сучасні напрями, засоби та методи протидії злочинності в умовах воєнного стану* : тези доп. міжнар. конфер., присвяч. 110-річчю від дня народж. видат. вченого-криміналіста, д-ра юрид. наук, проф. В. П. Колмакова (Одеса, 20.10.2023). Одеса, 2023. С. 105—109.
3. Пошук та збереження речових доказів на місці терористичного акту : мат-ли міжнар. семінару МВС України, СБУ та ФБР США (Київ, 03.09.2003). Київ, 2003. 378 с.
4. Полянський А. О., Мазниченко Ю. О. Фіксація перебігу і результатів огляду при розслідуванні кримінальних правопорушень в умовах воєнного стану. *Актуальні питання судової експертизи і криміналістики* : тези доп. міжнар. наук.-практ. конф. з нагоди 100-річчя від дня народж. М. С. Романова (Харків, 17.05.2024). Харків, 2024. С. 205—207.